ΠΑΝΤΕΧΝΟΥ ΠΥΡΟΣ ΣΕΛΑΣ

Λαμπερές Ιστορίες Φωτιάς

FLASHING FIRE, SOURCE OF ALL ARTS

Glorious Stories of Fire

περιβάλλον & πολιτισμός

λαμπερές ιστορίες φωτιάς

«Παντέχνου Πυρός Σέλας». Λαμπερές Ιστορίες Φωτιάς
'Flashing Fire, Source of all Arts'. Glorious Stories of Fire

Το 2008, το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας της Διεύθυνσης Μουσείων σχεδίασε και έθεσε για πρώτη φορά σε εφαρμογή την επικοινωνιακή δράση πανελλαδικής εμβέλειας με τίτλο **Περιβάλλον και Πολιτισμός**. Στόχος της δράσης είναι η ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου της χώρας και η ευαισθητοποίηση των πολιτών για την προστασία του. Κεντρικός άξονας είναι η προβολή του δεσμού των τεσσάρων στοιχείων της φύσης με την ανθρώπινη σκέψη και δημιουργία διαχρονικά.

Θεματικός άξονας των εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται εφέτος, κατά τη διάρκεια του εορτασμού σε όλη τη χώρα, είναι η φωτιά. Ο τίτλος "παντέχνου πυρός σέλας", στίχος από τον "Προμηθέα Δεσμώτη" του Αισχύλου, αναδεικνύει τη σημασία της φωτιάς κατά την αρχαιότητα: μια πύρινη δύναμη που ο άνθρωπος όχι μόνο κατόρθωσε να τιθασεύσει αλλά και να την καταστήσει ένα πολύτιμο εργαλείο εξέλιξης του πολιτισμού.

Οι εορταστικές εκδηλώσεις θα παρουσιασθούν σε 77 αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και μουσεία της επικράτειας. Οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία να αναζητήσουν και να ανακαλύψουν τις πολύπλευρες όψεις της φωτιάς μέσα από επιλεγμένα εκθέματα ή ειδικά σχεδιασμένες θεματικές διαδρομές που απευθύνονται στο ευρύ κοινό αλλά και σε ειδικές ομάδες, όπως συλλόγους και ΚΑΠΗ, εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, προβολές ταινιών, θεατρικά δρώμενα, παρουσίαση βιβλίου και άλλες εκδηλώσεις.

In 2008, the Department of Educational Programmes and Communication of the Directorate of Museums planned and launched at national level the communication campaign entitled **Environment and Culture**. The aim of the undertaking was to draw attention to the natural and cultural wealth of the country and sensitize citizens on its safeguard. The axis of the campaign places emphasis on the link between the four classical elements of nature with human thought and creation through the ages.

The thematic of the events and activities that take place this year across the country as part of the celebration is fire. The title 'flashing fire, source of all arts', a verse from 'Prometheus Bound' by Aeschylus accentuates the significance of fire during antiquity: a fiery force which man managed to tame, thereby turning it into a priceless tool for the progress of culture.

The festivities will be accommodated in 77 archaeological sites, monuments and museums nationwide. The visitors will be given the opportunity to search for and discover the multifaceted qualities of fire with the aid of selected exhibits or specifically designed thematic routes that address the general public, but also special groups, such as associations and Open Protection Centers for Elderly People, educational programmes intended for students of primary and secondary education, film screenings, theatrical performances, book presentations and other events.

Ενημερωτικό και προωθητικό υλικό της εκστρατείας *Περιβάλλον και Πολιτισμός*, 2008 - 2012.

Informative and promotional material of the *Environment and Culture* campaign, 2008 - 2012.

Το *αείζωον πυρ*, από το μύθο στην ιστορία
Everlasting fire, from myth to history

«Αυτόν τον κόσμο δεν τον έπλασε
κανένας θεός ή άνθρωπος,
παρά υπήρχε πάντα, υπάρχει και
θα υπάρχει: μια αιώνια, ζωντανή φωτιά,
που ανάβει με μέτρο και σβήνει με μέτρο».
Ηρακλείτου, *Περί Φύσεως*
(μετάφραση Γ. Σεφέρης)

Αγαθό πολύτιμο το φως, φυσικό ή τεχνητό, σε αντιδιαστολή με το σκότος, ταυτίστηκε εξαρχής με την καρποφορία, την ίδια τη ζωή, αλλά και την πνευματική ενάργεια. Ακόμα και όταν η φωτιά από φυσικό φαινόμενο εξελίχθηκε στα χέρια του ανθρώπου σε εργαλείο ή όπλο, η ιδιότητά της να αναγεννά την ύλη μέσα από την καταστροφή, της προσέδωσε έναν έντονα συμβολικό χαρακτήρα και τη συνέδεσε άρρηκτα με τον κόσμο του υπερβατικού.

Στον αρχαιοελληνικό κόσμο η φωτιά ως στοιχείο της φύσης προκαλούσε δέος και θαυμασμό. Ο προσωκρατικός φιλόσοφος Ηράκλειτος πίστευε ότι ο κόσμος δεν είναι αποτέλεσμα δημιουργίας ή γένεσης αλλά προϋπάρχει ως «αείζωον πυρ», μια ζωντανή δηλαδή φωτιά που κινείται και μεταμορφώνεται διαρκώς, χωρίς ποτέ να σβήνει. Στη μυθολογία η φωτιά αποτελούσε αποκλειστικό προνόμιο των θεών, ώσπου ο Προμηθέας την έκλεψε και τη δώρισε στους ανθρώπους, μια πράξη για την οποία τιμωρήθηκε αυστηρά από τον Δία.

Από τις πρώτες κιόλας κοινωνίες οι χρήσεις της φωτιάς ήταν πολλαπλές, καθώς αυτή συνέβαλε στην ανάπτυξη των τεχνών και των τεχνικών, σηματοδότησε το δημόσιο και λατρευτικό βίο, τροφοδότησε τη δημιουργική διάθεση του ανθρώπου και προώθησε τον πολιτισμό.

"This world, the same for all, neither any of the gods nor any man has made, but it always was, and is, and shall be, an ever living fire, kindled in due measure, and in due measure extinguished".
Heraclitus, *On Nature*
(translated by G.T.W. Patrick)

Light, either natural or artificial, being an invaluable asset, as opposed to darkness, was identified from the outset with fruitfulness, life itself, but also with spiritual acumen. Even when fire was transformed by man from a physical phenomenon into a tool or weapon, its capacity to rejuvenate matter through destruction endowed it with a deeply symbolic character, and linked it inextricably with the realm of the transcendental.

In the ancient Greek world fire, seen as one of the elements that comprise nature, inspired awe and admiration. Pre-Socratic philosopher Heraclitus believed that the world was not brought about as a result of creation or genesis, but pre-existed as 'everlasting fire', a living fire that moves and metamorphoses unremittingly without ever being extinguished. In mythology, fire was the exclusive privilege of the gods, until Prometheus stole it and delivered it to the mortals, a deed for which he was brutally punished by Zeus.

In the early societies already the uses of fire were multiple as it contributed to the development of arts and technology, marked public and religious life, fueled the creative nature of man and promoted culture.

Copyright © N. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Αισχύλου, *Προμηθέας Δεσμώτης*. Παράσταση του Θεάτρου Τέχνης, Επίδαυρος, 1983.

Prometheus Bound by Aeschylus. Theatrical performance staged by the Art Theatre (Theatro Technis) at Epidaurus, 1983.

Φωτιά, ένα «οικείο» αγαθό
Fire, a 'domestic' good

Η φωτιά αφού «εξημερώθηκε» από τον άνθρωπο, τέθηκε πολύ γρήγορα στην υπηρεσία του τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο βίο. Η οικιακή εστία προσέφερε φως και θαλπωρή στο δωμάτιο που τη φιλοξενούσε. Η φλόγα μιας δάδας, ενός λυχναριού ή ενός κεριού φώτιζε τις περισσότερες δραστηριότητες του σπιτιού όπως μαγείρεμα, δείπνα, συμπόσια, υφαντικές εργασίες αλλά και όλες τις οικογενειακές στιγμές.

Παράλληλα, η φωτιά προήγαγε τις τέχνες, τις τεχνικές και πολλές εργασίες της καθημερινότητας. Έδωσε τη δυνατότητα στους τεχνίτες να ψήσουν τον πηλό και να κατασκευάσουν καλύτερης ποιότητας αγγεία. Με τη βοήθειά της επεξεργάστηκαν τα μέταλλα, όπως ο χρυσός, ο άργυρος, ο χαλκός και ο σίδηρος, και έτσι έφτιαξαν εργαλεία και φιλοτέχνησαν κοσμήματα. Επιπλέον, η κοπή νομισμάτων διευκόλυνε τις εμπορικές συναλλαγές.

Εκτός από τη συμβολή της στην κατασκευή αποτελεσματικότερων όπλων, η ίδια η φωτιά με την καταστροφική της ορμή αποτέλεσε ως «υγρόν πυρ» τη βάση για την παντοδυναμία των βυζαντινών στις θαλάσσιες επιχειρήσεις τους.

Για πολλούς αιώνες η φωτιά βοηθούσε στη μετάδοση σημαντικών πληροφοριών. Χαρμόσυνα νέα αλλά και κακές ειδήσεις ή απειλές έφταναν στις πόλεις μέσω του δικτύου των φρυκτωριών, ενός συστήματος συνεννόησης με «πύρινα» σημάδια - φλόγες τη νύχτα, πυκνούς καπνούς την ημέρα - που μεταβιβάζονταν από περιοχή σε περιοχή με τη χρήση πυρσών τοποθετημένων σε ψηλά σημεία.

Immediately after fire was 'tamed' by man it served him in private and public life. The domestic hearth, filled with light and warmth the room that contained it. The flame of a torch, a lamp or a candle illuminated most domestic activities of daily living, such as cooking, dinners, banquets, weaving as well as all other instants of family life.

Simultaneously, fire advanced arts, technology and many daily tasks. It gave craftsmen the opportunity to fire clay, thereby producing high quality pottery. Metals such as gold, silver, copper and iron, were treated with the aid of fire and, as a result, tools and jewels were manufactured. Furthermore, coin minting facilitated trade.

Aside from the role it played in the construction of more effective weapons, fire itself with its vehement flames as 'liquid fire' contributed to the supremacy of the Byzantines during their naval battles.

For centuries fire helped in the dissemination of significant information. Good or bad news or even threats reached the cities through the network of *phryctoria*, a communication system with 'fire' signals - flames at night, thick smoke in daylight - that were transmitted among different regions with the use of torches mounted on elevated positions.

Copyright © Όψεις Βυζαντίου, Η πολιτεία του Μυστρά, Αθήνα, 2001

Εργάτες ψήνουν κεραμικά σε κλίβανο.
Μικρογραφία από χειρόγραφο του 12ου αιώνα (cod. Vat. Gr. 746, fol. 61r).
Αποστολική Βιβλιοθήκη του Βατικανού, Ρώμη.

Clay workers firing ceramics in a kiln.
Miniature from an illuminated manuscript of the 12th century (cod. Vat. Gr. 746, fol.61r).
Vatican Apostolic Library, Rome.

«Πύρινη» γλώσσα
Words of fire

Ο πολύμορφος χαρακτήρας της φωτιάς έχει αφήσει το αποτύπωμά του και στη γλώσσα. Κάθε λέξη που σχετίζεται μαζί της αποκτά έντονο σημειολογικό περιεχόμενο, κυριολεκτικά και μεταφορικά.

The multifaceted nature of fire has left its imprint also on language. Every word associated with it acquires an intensely semiological content, literally as well as figuratively.

Πυρετός

Πυρήνας

Πυροδοτώ

ΦΩΣΤΗΡΑΣ

Λιοπύρι

Πυρκαγιά

Σπινθήρας

Πυρφόρος

Φαεινός

Διαφωτισμός

Στάχτη

Λάμψη

ΦΛΟΓΑ

Λαμπαδηδρομία

Light

Lightsome

Inflame

Fireball

Lamp

Fire

FLAMBOYANCE

Firework

Fireman

Flammable

Fireplace

Enlightenment

Flame

Φως ιλαρόν, οι συμβολισμοί της φωτιάς στο δημόσιο και θρησκευτικό βίο
Gladsome light, the symbolisms of fire in public and religious life

Λατρείες, δοξασίες, τελετουργίες, ήθη και έθιμα με επίκεντρο τον ήλιο, το φως και τη φωτιά, αναπτύχθηκαν και καθιερώθηκαν από πολύ νωρίς. Η καύση των νεκρών στην αρχαιότητα, τιμητική ταφική πρακτική διαχώριζε οριστικά το σώμα από το πνεύμα, εξασφαλίζοντάς του αιώνια γαλήνη.

Η ιερή φλόγα σιγόκαιε αδιάλειπτα στα ιερά και στους βωμούς. Στο πιο φημισμένο ιερό της αρχαιότητας στην Ολυμπία, το άσβεστο πυρ φώτιζε το ιερό της Εστίας στο Πρυτανείο.

Σε ανάμνηση του μύθου του Προμηθέα λαμπαδηδρομίες συμπεριλαμβάνονταν σε θρησκευτικούς τοπικούς ή πανελλήνιους αγώνες. Σήμερα, η αφή της Ολυμπιακής Φλόγας στην ιερή Άλτη, αλλά και οι αθλητές λαμπαδηδρόμοι μεταφέρουν στα πέρατα του κόσμου το ολυμπιακό ιδεώδες και αναδεικνύουν τον οικουμενικό του χαρακτήρα.

Στη χριστιανική πίστη το ανέσπερο φως της Ανάστασης σκορπίζει την ελπίδα της αιώνιας ζωής και συμβολίζει τη νίκη κατά του θανάτου. Το «άκτιστο» φως, σύμβολο της θεϊκής παρουσίας και ενέργειας, δείχνει στους πιστούς τις πνευματικές οδούς προς τον Παράδεισο. Ανάλογα το πυρ της κολάσεως εξαγνίζει τις ψυχές των αμαρτωλών.

Η γιορτή της Πεντηκοστής καθιερώθηκε προς τιμή της επιφοίτησης του Αγίου Πνεύματος που εμφανίστηκε στους μαθητές του Χριστού με τη μορφή πύρινων γλωσσών, ενώ η φλόγα του κεριού και του καντηλιού στις εκκλησιές και τα οικιακά εικονοστάσια συμβολίζει την πίστη.

Early on cults, beliefs, rituals, customs and traditions that were centered around the sun, light and fire were gradually established. Cremation in antiquity, a honorary burial practice, separated conclusively the body from the spirit, ensuring everlasting peace.

The sacred flame was burning constantly in sanctuaries and altars. At Olympia, the famous sanctuary of the ancient Greek world, the unquenchable fire illuminated the Prytaneion, the temple of Hestia.

Torch races, in commemoration of the myth of Prometheus, were included in local or Panhellenic religious competitions. Nowadays, the lighting of the Olympic flame at the sacred Altis and also the athletes who relay the Olympic torch propagate the Olympic ideal across the world and accentuate its ecumenical character.

According to Christian perception, the unwaning light of the Resurrection raises the hope of the eternal life and symbolizes the defeat of death. The 'uncreated' light, a symbol of divine presence and energy, guides the faithful to the spiritual routes that lead to Heaven, while the fire of hell purifies the souls of the sinners.

The feast of the *Pentecost* celebrates the descent of the Holy Spirit upon the Apostles of Christ in the form of tongues of fire, whereas the flame of the candle and the vigil lamp in churches and domestic iconostases signifies faith.

Copyright © Ekdotike Athenon S.A.

Μεσαίο φύλλο τριπτύχου με σκηνές από το χριστολογικό κύκλο. Στην κάτω ζώνη εικονίζεται η Πεντηκοστή. Ι.Μ. Αγίας Αικατερίνης Σινά, 9ος-10ος αιώνας.

The central panel of a triptych with scenes from the Christological Cycle. *Pentecost* is depicted in the lower band. Holy Monastery of Saint Catherine at Mount Sinai, 9th-10th century.

Το *άσβεστον πυρ*, μεταμορφώσεις της φωτιάς στο παρόν
The *unquenchable fire*, transfigurations of fire today

Στο πέρασμα των αιώνων ο άνθρωπος βρήκε τρόπους να αντικαταστήσει τη ζωογόνα φωτιά με άλλες πηγές ενέργειας. Τα λυχνάρια και τα κηροπήγια έσβησαν αφού τη θέση τους πήρε ο ηλεκτρισμός. Η φλόγα όμως διατήρησε τη θαλπωρή της μαζί με τόσες άλλες ιδιότητες που της αποδίδονται, όπως η καταστροφική της για τη φύση και τον άνθρωπο δύναμη που δε χάθηκε ποτέ. Κάθε χρόνο από την πύρινη λαίλαπα αφανίζονται όχι μόνο χιλιάδες στρέμματα γης αλλά και πολλές ανθρώπινες ζωές.

Παράλληλα με τον απειλητικό της χαρακτήρα, η συμβολική της δύναμη επιβιώνει στις παραδόσεις του λαού μας. Οι φωτιές που στήνονται στην πλατεία του χωριού την ημέρα του Άη Γιαννιού του Κλήδονα εξαγνίζουν και απομακρύνουν το κακό από τους νέους που έχουν την τόλμη και το κέφι να πηδήξουν πάνω από τις φλόγες, όπως υπαγορεύει το έθιμο. Παρόμοια εξαγνίζονται οι αναστενάρηδες που μέσα σε έκσταση βαδίζουν και χορεύουν πάνω σε αναμμένα κάρβουνα, τελετή που έχει τις ρίζες της στη Διονυσιακή λατρεία.

As time went by, man came up with different means by which he substituted the vitalizing fire with other sources of energy. The lamps and candlesticks were replaced by electricity. Yet, flame preserved its warmth along with all the other qualities it has been invested with, such as its devastating effects on nature and man that never perished. Each year, thousands of acres are destroyed in wildfires followed by a large number of human casualties.

Alongside the ominous character, its symbolic power survives in the traditions of our people. The bonfires set in the village's central square on the feast day of Saint John *Kledonas* purify and eradicate the evil from those young people who have the courage and the spirit to jump over the flames in deference to the custom. Similarly, rituals in which barefoot fire-walkers (anastenarides) walk and dance ecstatically over glowing coals have their roots in the cult of Dionysus.

Η γιορτή του Άη Γιαννιού του Κλήδονα. Καισαριανή, Αττική, 2015.
The feast day of Saint John *Kledonas*. Kaisariani, Attica, 2015.

Γενικός συντονισμός/General coordination:
Σουζάνα Χούλια - Καπελώνη, Προϊσταμένη της Διεύθυνσης Μουσείων
Souzana Choulia - Kapeloni, Head of the Directorate of Museums

Οργάνωση και επίβλεψη δράσης/Planning and supervision:
Κρινάνθη Δεληγιάννη, Νικήτας Γεωργιόπουλος,
αρχαιολόγοι του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας
Krinanthi Deligianni, Nikitas Georgiopoulos,
archaeologists of the Department of Educational Programmes and Communication

Γενική επιμέλεια εντύπου/Editor:
Δρ Ανδρομάχη Κατσελάκη, Προϊσταμένη του Τμήματος
Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας
Dr Andromachi Katselaki, Head of the Department
of Educational Programmes and Communication

Κείμενα εντύπου/Brochure Texts:
Νικήτας Γεωργιόπουλος, αρχαιολόγος
Κρινάνθη Δεληγιάννη, αρχαιολόγος
Δρ Ανδρομάχη Κατσελάκη, αρχαιολόγος
Τέρρυ Φουρτούνη, μουσειολόγος
Nikitas Georgiopoulos, archaeologist
Krinanthi Deligianni, archaeologist
Dr Andromachi Katselaki, archaeologist
Terrie Fortounes, museologist

Μετάφραση κειμένων/Translation:
Δημήτρης Δούμας
Dimitrios Doumas

Καλλιτεχνική επιμέλεια/Art direction:
Σπήλιος Πίστας
Spilios Pistas

Ηλεκτρονική επιμέλεια/Electronic design:
Σπήλιος Πίστας, Ειρήνη Χαραλαμπίδη
Spilios Pistas, Irene Charalampidi

Διοικητική υποστήριξη/Administrative support:
Έμη Βογιατζή
Emi Vogiatzi

Δελτάρια από τις δράσεις με τίτλο «Παντέχνου Πυρός Σέλας - Λαμπερές Ιστορίες Φωτιάς». *Περιβάλλον και Πολιτισμός*, 2012.

Cards from the campaign entitled 'Flashing Fire, Source of all Arts - Glorious Stories of Fire'. *Environment and Culture*, 2012.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Διεύθυνση Μουσείων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας
Πρυτανείου 9, 10556, Αθήνα | tepe.dmeep@culture.gr

Hellenic Ministry of Culture and Sports

General Directorate of Antiquities and Cultural Heritage
Directorate of Museums
Department of Educational Programmes and Communication
9, Prytaneiou Street, Athens 105 56 | tepe.dmeep@culture.gr

ISBN: 978 - 960 - 386 - 298 - 7

© 2016 Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού/2016 Hellenic Ministry of Culture and Sports

Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη.
No part of this publication may be reproduced without prior permission from the publisher.